

Samfunnsendring uten revolusjon

EVGENYIA KHOROLTSEVA OG LILLIAN HJORTH
MENNESKERETTIGHETSAKADEMIET

Publisert i Ny Tid nr. 12/2011

Libya står i brann. Men varig endring fordrer nye tankesett, ikke våpenmakt. Tiden er inne for å styrke undervisning i menneskerettigheter – både i norsk skole og internasjonalt.

Skoleundervisning. De siste tiårene har det vært et økende fokus på menneskerettighetsundervisningens potensial for å fremme respekt for menneskeverdet, menneskerettighetene og demokrati verden over. FN og Europarådet har i stadig større grad oppfordret statene til å stryke slik opplæring i skolene.

FN har utviklet verdensprogram og handlingsplaner på feltet, og til høsten vedtar generalforsamlingen etter all sannsynlighet *Declaration on Human Rights Education*. I fjor lanserte Europarådet *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*, som oppfordrer de europeiske landene til å styrke menneskerettighetsopplæring i skolesystemet og i samfunnet forøvrig.

Undervisning gir gjennomslag

Det å lære barn og unge om menneskerettigheter er den beste garanti for å utvikle fredelige og demokratiske rettssamfunn. Menneskerettighetenes verdigrunnlag – menneskeverdet, likeverdet og ikke-diskrimineringsprinsippet – oppfordrer til demokratisk tenkning, deltakelse, toleranse og respekt.

Skritt for skritt er det internasjonale menneskerettighetssystemet bygget opp etter den andre verdenskrig. Konvensjoner som forplikter statene til å realisere menneskerettighetene for sin egen befolkning er utarbeidet og oppfølgende mekanismer etablert. Systemet arbeider jevnt og trutt og utvikler en felles positiv rettsforståelse, helt uten revolusjoner.

Det er denne konkrete innflytelsen som forklarer menneskerettighetenes spredning og økende kraft i det internasjonale samfunn.

Svakt i Norge

Hvordan står det så til med menneskerettighetsundervisningen i norsk skole? Får elevene lære om verdifundamentet, den historiske arven, rettighetenes innhold og mulighetene som ligger i de nasjonale og internasjonale beskyttelsessystemene? Diskuterer de utfordringene og hvordan systemet kan forbedres? Og *måten* undervisningen skjer på - fremmer den deltakelse og demokratisk forståelse i praksis?

På tross av sterke internasjonale føringer og norske myndigheters egne erklærte målsettinger om at menneskerettigheter skal være et fundament i opplæringen, både på grunntrinnet og på videregående nivå, har det ikke blitt satset godt nok.

Selv om vesentlige grep er tatt, som at det nye faget *Politikk og menneskerettigheter* ble innført i videregående skole i 2007, er det et stort gap mellom politiske erklæringer og

realitetene på bakken. Undersøkelser viser at menneskerettighetsopplæringen skjer fragmentarisk og altfor ofte er avhengig av den enkelte lærerens interesse. Det finnes få muligheter til å ta utdanning på feltet, og lærerne mangler både teoretisk og pedagogisk kompetanse.

Mangler kompetanse

Våre erfaringer bekrefter dette. Høsten 2010 gjennomførte Menneskerettighetsakademiet kurs i Oslo, Tromsø og Trondheim for samfunnsfaglærere i videregående skole, inkludert dem som underviser i *Politikk og menneskerettigheter*. Det viste seg at hele 75 prosent av lærerne verken hadde formell utdanning, eller hadde gjennomført kurs i menneskerettigheter. 40 prosent mente det var vanskelig å undervise i emnet, mens 20 prosent var usikre eller ikke visste.

Likevel uttalte absolutt alle at det er viktig at barn og unge lærer om menneskerettigheter på skolen, fordi – som de skrev i evalueringene – «slik undervisning bygger positive holdninger, utvikler toleranse, motvirker diskriminering, fører til aktivt medborgerskap, demokratisk forståelse og øker bevisstheten om samfunn og politikk».

Det er paradoksalt at norske myndigheter pålegger skolene å drive opplæring i menneskerettigheter, uten å sikre at de som skal gjøre jobben har tilstrekkelig kunnskap. Regner man med at det å undervise i emnet er noe en utdannet lærer automatisk behersker dersom vedkommende eksempelvis har generell samfunnsfaglig kompetanse?

Tatt i betraktning at menneskerettigheter inkluderer både etiske, filosofiske, historiske, politiske så vel som juridiske aspekter, og ikke minst at den deltakende pedagogikken knyttet til fagfeltet er så vesentlig, blir dette en feilslutning.

Det er derfor på høy tid at myndighetene gjør et krafttak for å styrke denne type undervisning i Norge, og at relevante aktører som Nasjonal Institusjon for menneskerettigheter presser på.

Prioriterte oppgaver må være å etablere studietilbud, integrere menneskerettigheter på pensum i lærerutdanningen, samt kvalitetssikre innholdet i lærebøkene. I innsatsen bør også de frivillige menneskerettighetsorganisasjonenes erfaring benyttes. Ikke sjelden har disse vært i forkant med å utvikle metodikk, fordi de har brukt opplæringen som et redskap i felt, enten dette har vært i krigsområder, i undertrykkende regimer eller i moderne flerkulturelle storbyer.

Må bidra til internasjonalt samarbeid

I tillegg til å intensivere innsatsen her hjemme, bør Norge aktivt bidra til å styrke det internasjonale samarbeidet på feltet. Omveltningene i Nord-Afrika illustrerer det enorme behovet som eksisterer mange steder for å utvikle undervisningsprogrammer som sikrer befolkningen grunnleggende demokrati- og menneskerettighetskompetanse.

Vår erfaring er at menneskerettighetsundervisning egner seg godt til å samarbeide med mindre demokratiske stater. Opplæringens forebyggende karakter og langsiktige perspektiv, gjør at verktøyet oppfattes som lite kontroversielt.

Revolusjoner er noen ganger unngåelige. Likevel bør vi gjøre alt det vi kan for at samfunn kan endres på en mer skånsom måte. Vi slutter oss til den kinesiske vismannen Konfucius som for over to tusen år siden hevdet at *undervisning* er det foretrukne middelet til åndelig og karaktermessig foredling av mennesker – og til politiske reformer.